

betrokkenheid het wel en wee van de Van der Vlerks meebelevan, waarbij kostelijke anekdotes de revue passeren. Dit engagement heeft evenwel ook een keerzijde. Ondanks de bezwering van Grandia een 'optimale objectiviteit' te betrachten ten aanzien van zijn onderwerp (10), toont de studie een heftige defensie van Van der Vlerks wethouderschap, waarbij diens critici op al te kritische wijze worden bejegend. Hoogst merkwaardig is ook de min of meer psychoanalytische beschouwing, die Grandia over Van der Vlerk en vrouw ten beste geeft. De analyse is sterk speculatief en demonstreert vooral het gebrekkige compositorische en interpretatieve karakter van Grandia's benadering. Er is veel te weinig sprake van een 'organisch verband' tussen de persoon Dries van der Vlerk en de diens leven en denken (mee)bepalende sociale, culturele, partijorganisatorische en politieke factoren. De studie draagt een sterk verbrokkeld karakter waarbij afzonderlijke thema's, zoals bovenvermelde psychische analyse maar ook de weergave van historische ontwikkelingen van SDAP/PvdA en AJC, vrijwel los van het biografische hoofdverhaal worden gepresenteerd. Ondanks niet onverdienlijke beschouwingen over met name het cultuur-socialisme kenmerkt Grandia's studie zich zeeroverwegend door enerzijds een gefragmenteerde politieke- en cultuurgeschiedenis en anderzijds door een sterk evenementiële persoonsbeschrijving.

Heel merkwaardig is eigenlijk dat een zo ambitieus opgezette studie, die de auteur meer dan acht jaar zwoegen heeft gekost, qua wetenschappelijke verantwoording zo betreuzwaardig pover blijkt. Een notenapparaat ontbreekt en de lezer moet het stellen met een literatuuropgave per paragraaf, die verre van volledig lijkt en in ieder geval het betoog onvoldoende controleerbaar maakt. Dit is zeker niet van belang ontbloot gezien merkwaardige onjuistheden, die in het boek voorkomen. Zo laat de auteur *Het Communistisch Manifest* in 1874 verschijnen (125) en de jeugdorganisatie *De Zaaier* kort na het Deventer schisma van 1909 verdwijnen (33). Ook blijken eigennamen meerdere malen incorrect gespeld. Daar komt bij, dat de auteur zich niet bewust is van eigen politiek-ideologische voorkeuren, te situeren in cultuur- en gezindheidssocialistische opvattingen. Ze blijken de historische beschouwingen danig te kleuren en dragen bij aan een plechtstatig taaieigen, waarin termen als 'dienst aan de gemeenschap' en 'deel van de nationale volksgemeenschap' — ondanks Grandia's volstrekt zuivere bedoelingen — bij mij een lichte huivering verwekten.

Rest tenslotte te vermelden, dat het boek zeer fraai is uitgegeven en voorzien van een uitgebreid aanhangsel, waarin talrijke persoonlijke informatie omtrent Dries van der Vlerk zijn opgenomen.

M. H. J. Buiting

A.-M. Smit, *Varen, vechten of berechten. Nederlandse maritieme rechtspraak op het grondgebied van Groot-Brittannië gedurende de tweede wereldoorlog* (Arnhem: Gouda Quint, 1991, 174blz., f25,-, ISBN 90 6000 799 9).

Dit werk bevat hoofdpunten uit het onder dezelfde titel bij dezelfde uitgever verschenen — 881 pagina's tellende — proefschrift, waarop Anne-Maria Geertruida Smit op 4 december 1989 aan de KU te Nijmegen promoveerde. G. J. M. Corstens en O. Moorman van Kappen traden op als promotores. Voor vele details, maar ook voor een verantwoording van de onderzoeksmethode volstaat de auteur dan ook — terecht — met een verwijzing naar haar proefschrift.

Hoofdstuk I beschrijft de situatie van de Nederlandse koopvaardijvloot gedurende de tweede wereldoorlog en de gevaren waaraan de opvarenden bloot stonden. Het vormt aldus een — hoofdzakelijk op de standaardwerken van K. W. L. Bezemer, respectievelijk L. L. von

Munching berustende — inleiding op het eigenlijke onderwerp, zoals dat geformuleerd is in de ondertitel van haar studie.

Vervolgens beschrijft mevr. Smit de — tot dusverre vrijwel geheel onbekend gebleven — juridische kaders van de vaarplicht van de Nederlandse koopvaardij. Op 6 juni 1940 reeds kwam het besluit A5 tot stand, waarin een eerste regeling van de vaarplicht was vervat in een machtiging aan de regering tot het eisen van bijzondere diensten van de scheepvaart. Strafrechtelijke repressie door Nederlandse autoriteiten van overtreding van vaarplichtbesluiten kwam eerst in het zicht toen als sequeel van de Engelse *Allied Powers maritime courts acts* de instelling van Nederlandse maritieme gerechten op Brits territorium mogelijk geworden was. Bij besluit B79 werden dan ook een rechtbank, een kantongerecht en een buitengewone raad voor de scheepvaart ingesteld. Volgens artikel 2 van dat besluit konden de rechtbank en het kantongerecht de strafbare feiten, gepleegd aan boord van een Nederlands koopvaardij- of vissersschip door personen niet van Britse nationaliteit, afdoen. Later zou dat specifiek beperkt worden tot — grof gezegd — Nederlanders jonger dan 60 jaar die op 15 mei 1940 meer dan een half jaar als zeeman werkzaam waren geweest (besluit C19, E42 en het Organisatiebesluit bijzondere Nederlandse gerechten).

Hoofdstuk 3 dan bevat de belangrijkste resultaten van het archiefonderzoek: de feitelijke gang van zaken bij de gerechten wordt beschreven en aan de hand van uitvoerige citaten toegelicht; tal van staatjes geven een zeker inzicht in de aard van de misdrijven en overtredingen die al dan niet na transactie, geseponeerd, dan wel berecht werden. Beide aantallen zijn, naar blijkt uit het rechtsvergelijkende overzicht in hoofdstuk 5, zeer aanzienlijk: 4799 strafbare feiten, waarvan er na sepot en transactie uiteindelijk 1753 berecht werden van in totaal 1178 dagvaardingszaken. Bij de Buitengewone raad voor de scheepvaart werden, naar blijkt uit hoofdstuk 4, uiteindelijk 654 zaken aangebracht, waarvan 216 door de raad in behandeling genomen zijn. De werkzaamheden van deze raad zijn echter van geheel andere aard dan de strafrechtspraak van kantongerecht en rechtbank, reeds omdat zij besprekingen van scheepsrampen met een exemplarisch karakter zijn. De maatregelen (slechts 33 zaken leidden daartoe) zijn tuchtrechtelijk en disciplinair van karakter.

Voor de auteur die deze geweldige hoeveelheid archiefmateriaal verzameld, bewerkt en geanalyseerd heeft, en haar werkkraft kan men niet anders dan de grootste bewondering opbrengen. In buitengewoon korte tijd (3 jaar!) studeerde zij rechten en criminologie aan de VU te Amsterdam. Weinigen wisten dat zij daarnaast de zorg voor een belangrijk boerenbedrijf droeg. Vervolgens wist zij, aan de KU te Nijmegen verbonden, in zeven jaar door middel van dit grootse proefschrift een belangwekkende lacune in onze kennis van het Nederlandse recht gedurende de tweede wereldoorlog te vullen en komt zij even later met deze gepopulariseerde versie. Zelf zwijgt zij van het feit, dat zij intussen in het huwelijk trad en zet zij onder de korenmaat, dat dit huwelijk met vier kinderen gezegend werd.

Doen deze gegevens iets toe of af aan het wetenschappelijk oordeel over deze eersteling? In een opzicht zeker niet: de inventarisatie van de gegevens en de verwerking van de informatie is uitstekend. In een ander opzicht wel: het rechtsvergelijkende gedeelte geeft voornamelijk kwantitatieve vergelijkingen. Kan nu de Nederlandse wetgeving en de Nederlandse praktijk internationaal bezien ook in kwalitatief opzicht de toets der kritiek doorstaan? Was het, gelet op de tijd, noodzakelijk dat hoger beroep uitgesloten was (Noren en Belgen kenden wel een *appel*), en was de verhouding tot andere soorten rechtspraak (consulaire, tuchtrechtelijke door de kapitein) voldoende doordacht? Op deze (en dergelijke) vragen geeft de auteur geen antwoord. Hoefde zij ook geen antwoord te geven, gelet op haar eigen vraagstelling. Haar eigen vragen zo grondig beantwoord te hebben strekt haar tot eer. Deze wetenschappelijke eersteling van

mevrouw Smit smaakt naar meer. Haar — afdoende bewezen — grote werkkraft geeft hoop, dat zij een aantal van de vragen die zij heeft moeten laten liggen alsnog zal weten te beantwoorden. Daarmee zou zij de rechtsgeschiedenis (maar niet alleen de rechtsgeschiedenis) andermaal een grote dienst bewijzen.

E. J. H. Schrage

J. L. de Jager, *De draad van de toekomst. Opkomst, tegenslag en voorspoed van Koninklijke Nijverdal-Ten Cate 1945-1990* (Zutphen: Walburg Pers, 1991, 256 blz., f39,50, ISBN 90 6011 698 4).

De draad van de toekomst beoogt een belangrijk stuk bedrijfsverleden voor een breed publiek toegankelijk te maken. Het doet daarbij denken aan Amerikaanse publikaties over ondernemingsgeschiedenis. In twaalf hoofdstukken behandelt de auteur de geschiedenis van Nijverdal-Ten Cate in de periode waarin de ooit zo omvangrijke Twentse textielindustrie nagenoeg geheel te gronde ging. Hierna volgt een samenvattend hoofdstuk. Het geheel wordt afgesloten met een kort overzicht van geraadpleegde literatuur, een summier notenapparaat en een beknopt register.

De eerste twee hoofdstukken geven in vogelvlucht op basis van bestaande literatuur de geschiedenis van de Twentse textiel en de ontwikkeling van G. & H. Salomonson, de latere NV Koninklijke Stoomweverij te Nijverdal, en H. ten Cate HZN & Co te Almelo tegen de achtergrond van de economische ontwikkelingen in het naoorlogse Nederland. Het derde hoofdstuk vergunt ons een kijkje achter de schermen tijdens de besprekingen over samenwerking tussen de Koninklijke Stoomweverij en H. ten Cate in de jaren 1952-1957. Dit tijdperk werd in 1957 afgesloten met een fusie. Overigens is deze periode eerder onderwerp van uitvoerige studie geweest. In 1981 promoveerde H. H. Vleesenbeek op *De eerste grote industriële fusie in Nederland na de tweede wereldoorlog*.

De hoofdstukken vier en vijf beschrijven de jaren van uitbreiding na deze fusie. Diverse bekende Twentse textielbedrijven worden onderdeel van Nijverdal-Ten Cate. Dat er grenzen aan de groei waren, wordt in de hoofdstukken zes en zeven behandeld. Beginjaren zestig kampt de textielindustrie met grote problemen: een tekort aan arbeidskrachten, stijgende loonkosten en een krimpemde afzetmarkt. Nijverdal-Ten Cate weet zich staande te houden, terwijl andere textiel fabrieken in grote financiële moeilijkheden komen.

De volgende vier hoofdstukken staan vrijwel geheel in het teken van heroriëntatie en reorganisatie bij Nijverdal-Ten Cate. Na werktijdverkortings en inkrimping van het aantal arbeidsplaatsen, volgen er in de Twentse textielindustrie bedrijfssluitingen en massa-ontslagen. Bij Nijverdal-Ten Cate wordt ondertussen de traditionele textielsector verder afgebouwd. Om te kunnen blijven voortbestaan worden onrendabele artikelen en bedrijfseenheden afgestoten. Tegelijkertijd gaat het bedrijf op zoek naar nieuwe materialen, produkten en produktietechnieken. De bedrijfsstrategie draait in deze jaren om 'specialisatie, verticalisatie en differentiatie'. Het twaalfde hoofdstuk beschrijft de laatste vijf jaren, die voor Nijverdal-Ten Cate voorspoedig waren.

In het slothoofdstuk tracht de auteur de factoren die een rol hebben gespeeld in de overleving van het concern op een rijtje te zetten. Hij onderscheidt tenminste vier soorten factoren, namelijk de algemene achtergrond (waaronder het verlies van de Indische markt), tradities, modernisering van machines en produktinnovatie.

De draad van de toekomst is een vlot geschreven boek. De auteur stond voor de moeilijke